

польових трав і квітів, розповіді лісу та вітру. Вчать бачити красу рідного краю, берегти і примножувати її.

Розвиток творчих здібностей – актуальна проблема, бо саме творча особистість може бути конкурентоспроможною в сучасному світі, саме цілісна, духовно багата, творча людина спроможна по-справжньому керувати майбутнім, лише така особистість може впевнено подивитися в обличчя новизні. Тому своїм проблемним питанням обрала наступне: «Формування творчих здібностей молодших школярів». Для розвитку творчих здібностей більшості школярів важливою є саме роль учителя. Завдання педагога – управляти процесами творчого пошуку, йдучи від простого до складного: створювати ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості школяра, розвивати його уяву, асоціативне мислення, здатність розуміти закономірності, прагнення постійно вдосконалюватися, розв'язувати дедалі складніші творчі завдання.

Відомо, що здібності й нахили до творчості можна розвинути, поставивши учня у певні складні умови, за яких він буде вимушений самостійно щось створити. Такими умовами для моїх учнів є складання творів – описів. Навіть учні, які вважали, що не мають творчих здібностей за 30 хвилин уроку творили справжні шедеври художнього слова. Тому гаслом роботи у цьому напрямку для мене є слова В.О. Сухомлинського «Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобами пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням». Поруч із традиційними методами активно використовую інтерактивні методи: творчі завдання, роботу в малих групах, навчальні ігри, моделювання, роботу з наочними посібниками, практикую прийом «учень у ролі вчителя», елементи рольової гри, словникову роботу, алгоритми; метод проектів, який передбачає вирішення

певної проблеми та орієнтується на самостійну дослідницьку діяльність учнів; різні форми оцінювання.

Творча спадщина В.О. Сухомлинського переконує нас у різноманітності педагогічних підходів до формування особистості учня. Нині, у період активних пошуків ефективних методів виховання гуманістичних цінностей, практична діяльність Василя Александровича є надійним помічником у вирішенні цих важливих завдань. «На перше місце в практиці нашої виховної роботи, – стверджує В. О. Сухомлинський, – ставляться вчинки, в яких виявляється гуманне, людяне ставлення дитини до інших людей. Багатство духовного життя особистості залежить значною мірою від того, як людина глибоко розуміє і відчуває благородство ідей гуманності, людяності» [3, с. 218].

У результаті дослідження цієї проблеми я дійшла таких висновків: педагогічна діяльність – це передусім діяльність творча. Без творчості неможливі ні виховний, ні навчальний процеси. Бо подібно до того, як скульптор ліпить свої скульптури, художник пише картини, а ювелір обробляє коштовне каміння, учитель творить нову особистість, яка житиме в цьому суспільстві, стане його невід'ємною часткою.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О. Сухомлинський / редкол.: О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К.: Рад. шк., 1976-1977.
2. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1988. – 284 с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / редкол.: О.Г. Дзевєрін (голова) та ін. – К. : Рад. шк., 1976 – Т. 2. – С. 419-654.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 3. – С. 9-279.
5. Сухомлинский В.А. Этюды о коммунистическом воспитании / В.А. Сухомлинский // Нар. образование. – 1967. – № 2. – С. 38-46; № 4. – С. 44-50.

УДК 37(09)

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОБОТУ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Іван ДИКИЙ (с. Велика Андрусівка, Кіровоградська обл.)

Стаття покликана розкрити поняття «обдарованість», показати основні форми роботи з обдарованими дітьми та визначити шляхи оптимізації педагогічної діяльності з вирішення проблеми обдарованості учнів. На основі останніх досліджень вітчизняної педагогічної науки та спираючись на праці В.О. Сухомлинського, визначені аспекти психолого-педагогічної характеристики обдарованої дитини, критерії та діагностичні етапи обдарованості.

Ключові слова: обдаровані діти, талант, прискорення, оптимізація, діагностика, мотивація, інтелект.

В статье раскрыты понятия «одаренность», показаны основные формы работы с одаренными детьми, пути оптимизации педагогической деятельности с решения проблемы одаренности учеников. На основании последних

достижений отечественной педагогической науки и посвящаясь на работы В.А. Сухомлинского, определены аспекты психолого-педагогической характеристики одаренного ребенка, критерии и диагностические этапы одаренности.

Ключевые слова: одаренные дети, талант, ускорение, оптимизация, диагностика, мотивация, интеллект.

Протягом багатьох років школа орієнтувалася на дитину із середніми здібностями, а робота з обдарованими дітьми залишалася осторонь. Перетворення, які відбулися у вітчизняній системі освіти за останнє десятиліття, переорієнтація на гуманістичні, особистісно зорієнтовані та розвивальні освітні технології змінили ставлення до учнів, які виявляють неординарні здібності.

8 серпня 2007 р. за № 1016 Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова «Про затвердження Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки». Програма є основою для розроблення регіональних програм роботи з обдарованою молоддю. Ця програма спрямована на забезпечення формування інтелектуального потенціалу нації шляхом створення оптимальних умов для виявлення обдарованої молоді й надання їй підтримки в розвитку творчого потенціалу, самореалізації такої молоді та її постійного духовного самовдосконалення.

Мета цієї програми полягає у вихованні громадянина в дусі патріотизму та демократичних цінностей, у створенні умов для надання системної підтримки обдарованій молоді, її творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку [1, с. 2]. Програма реалізується на принципах гуманізму, демократизму, науковості та інтегративності, індивідуалізації та диференціації (врахування індивідуально-психологічних особливостей дитини та запитів батьків); розвивального навчання, єдності інтелектуального, морального, фізичного й естетичного розвитку, методів, підходів навчання та їх прогнозованості, гнучкості. Структура програми пропонує комплекс заходів науково-практичного, психолого-педагогічного й організаційного характеру. Така програма розрахована на педагогів-практиків, практичних психологів, керівників навчальних закладів, батьків учнів. Програма розвитку обдарованих та здібних дітей має здійснюватися за умови взаємодії, взаєморозуміння, узгодженості діяльності всіх учасників навчального процесу [1, с. 2].

В.О. Сухомлинський поняття «обдарованість» розглядав як сукупність природних задатків та інтелектуальних здібностей, що сприяють поглибленому розумінню навколишнього світу, забезпечують високоякісне навчання і творчість учнів [2, с. 306]. Відповідно до цього модель «Обдарованість» охоплює кілька компонентів:

1. Сприйняття; прагнення до власної емоційної незалежності, усвідомлення власної природно-соціальної цінності; інтуїтивність.

2. Інтелектуальні здібності: пізнавальний інтерес; інформаційна ерудиція; високий рівень інтелектуального розвитку; нестандартність мислення; здатність до абстрагування; діалектичне бачення.

3. Творчий потенціал: оригінальність у розв'язанні навчально-пізнавальних завдань; ініціативність; цілеспрямованість у виборі професійних видів діяльності; неординарність підходів; інтенсивність розумової праці.

4. Світоглядні цінності: високий рівень свідомості й культури; ініціативно-активна відповідальність; активність; високий рівень морально-естетичної рефлексії, самоаналізу та самоконтролю; розвинені соціальні, державно-правові, економічні, політичні, екологічні, громадські, організаційні, гуманістичні, родинні, моральні, естетичні якості.

►► Здібності. Обдарованість. Інтелект.

У своїх працях видатний педагог В.О. Сухомлинський відзначав, що здібності реалізують функцію відображення і перетворення дійсності в практичній і ідеальній формах. Здібності – одна з базових якостей психіки поряд зі змістовною стороною, що включає знання про об'єктивний світ і переживання. Розвиток здібностей відбувається в процесі життєдіяльності. Джерелом цього розвитку виступає протиріччя між наявним рівнем розвитку здібностей і вимогами діяльності. Людина від природи наділена загальними здібностями. Спеціальні здібності – це загальні здібності, що набули риси оперативності під впливом вимог діяльності.

Обдарованість визначається як сумарний прояв здібностей із метою конкретної діяльності [3, с. 66].

Інтелект же можна визначити як інтегральний прояв здібностей, знань і умінь. В інтелекті операційні дії здібностей доповнюються більш узагальненими планами й програмами поведінки, а також знаннями про зовнішній світ, про інших людей і самого себе.

Талант – прояв інтелекту відносно конкретної діяльності, пізнання природи.

Здібностями тією чи іншою мірою природа наділила всіх, але серед нас іноді зустрічаються дуже обдаровані люди. Може, їх було б більше, якби з дитинства їм давали можливість вийти за рамки «навчально-педагогічного процесу», якби стимулювали обдарованість.

Василь Сухомлинський наголошував, що обдаровані діти виявляють себе ще в ранній дитинстві, але не завжди вони знаходять підтримку в учителів, оскільки виявляють бунтарські нахили і не вписуються в загальноприйняті стандарти [4, с. 303].

Щоб розвивати обдарованість, необхідно насамперед створити оптимальні умови для прояву і становлення творчих можливостей учнів, у першу чергу, зняття обмежень, бар'єрів, що гальмують творчий ріст дітей. Тому обов'язковим моментом програми є вимога гнучкості в її організації, що допускає зміни в параметрах темпу, обсягу і предметного змісту навчальної програми. Оскільки високі вимоги до всіх відбивають бажання учитися в одних, а занижені – гальмують розвиток інших, то в цій ситуації індивідуалізація навчання забезпечує індивідуальний темп навчання і визначає характер і міру навчального навантаження в зоні найближчого розвитку учня, але за умови створення мотиваційних передумов власного руху учня.

У сучасній школі таке малоймовірно, оскільки матеріальна база і підготовка вчителів залишають бажати кращого. Хоча, як і скрізь, є творчо обдаровані педагоги, що дають можливість розвиватися обдарованим дітям.

►► Основні форми роботи з обдарованими дітьми та визначення шляхів оптимізації педагогічної діяльності з вирішення проблеми обдарованості учнів.

Одним із напрямків може бути переведення обдарованих учнів у старшу вікову групу, але це практикується нечасто, оскільки його логічним за-вершенням є ранній перехід дитини до системи наступної освіти. А це викликає необхідність підготовки до випускних екзаменів у більш юному віці. Переведення обдарованих учнів у старшу вікову групу передбачає всебічну обдарованість дитини, хороший фізичний розвиток, соціальну зрілість. Без наявності цих факторів користуватися даною формою роботи з обдарованими недоцільно.

Нерідко в роботі з обдарованими учнями в українських школах використовуються прискорені навчальні програми. Прискорення – це така форма навчання, за якої учень може розпочати вивчення якого-небудь предмета або курсу раніше, ніж більшість учнів його вікової групи; таким чином, прискорення стосується швидкості вивчення матеріалу. Прискорені програми бувають двох видів: прискорення першого виду подібне до переведення учнів у старшу вікову групу, однак здійснюється воно лише за однією або кількома дисциплінами, з інших же предметів учень займається з усім класом. Другий вид прискорення передбачає роботу обдарованої дитини з якого-небудь курсу, який рано чи пізно вивчатиметься всіма учнями. Обдарована дитина може пройти курс прискорено, випереджаючи інших учнів і одержуючи таким чином додатковий час на розвиток нових навичок. Однак, незважаючи на чіткі переваги прискорених програм для обдарованих, їх застосування в класах змішаних

здібностей пов'язане з великими організаційними труднощами. Крім того, дефіцит розробленого навчального матеріалу й нестача підручників, які б дозволили учневі велику частину навчального часу працювати самостійно, обмежують можливість застосування цієї форми роботи.

Для досягнення позитивних результатів у навчанні й вихованні обдарованих учнів у наших школах широко використовується метод збагачення навчальних програм, який вимагає не кількісні зміни в змісті навчального матеріалу, а якісні. Процес збагачення передбачає вивчення або дослідження матеріалу в межах одного і того ж навчального плану на більш високому рівні, більш глибоко. Реалізація збагачених програм для обдарованих також пов'язана з великими труднощами, оскільки вона здійснюється в межах класу, куди входять діти із змішаними здібностями, і вимагає від учителя гнучкості, інтуїтивного розуміння індивідуальних потреб учнів, прекрасного знання предмета та володіння вчителя. Одним із різновидів збагачених програм є диференційоване домашнє завдання. Як форма навчання і виховання цей метод, на жаль, використовується досить рідко. У більшості випадків обдарованим пропонується вдома розв'язати більшу кількість завдань, ніж іншим учням, що, зрозуміло, не є збагаченням і має сумнівну педагогічну ефективність.

►► Основні принципи діяльності школи обдарованих дітей:

1. Виявити основне захоплення. Для успішної роботи з обдарованою дитиною школа повинна віднайти її сильну сторону і дати їй можливість проявити її, відчути смак успіху й повірити у власні можливості. Складність виконання цього принципу полягає в тому, що це захоплення може лежати поза шкільною програмою.

2. Виявити індивідуальні особливості. Обдарованість не лежить на поверхні, вона може бути непомітна, тобто прихована.

3. Проводити заняття за індивідуальним розкладом. Мета – підтримання дитини в її основних досягненнях, що передбачає можливість індивідуальної швидкості засвоєння знань із різних навчальних дисциплін.

4. Запровадити малі розміри навчальних груп. Бажано, щоб навчальні групи не перевищували десяти осіб. Тільки в цьому випадку можна досягнути індивідуального підходу і забезпечити індивідуальний розклад для учнів.

5. Не підганяти учнів. Не варто пришвидшувати процес навчання із тих дисциплін, які учневі даються важко.

6. Надавати спеціальну допомогу. Передбачаються як індивідуальні заняття із спеціалістами, так і використання спеціальних

засобів на заняттях, що також сприяє загальному розвитку.

7. Готувати особистість, а не професіонала. Професіоналізація веде до звуження інтересів і заважає формуванню повноцінної особистості.

8. Виховувати лідерські якості.

9. Створювати навчальні програми, що відкривають простір для творчості.

10. Організовувати заняття за типом «вільного класу». Цей тип занять допускається за невеликих розмірів навчальних груп, передбачає можливість переміщення учнів по класу під час занять, утворення груп, зайнятих розв'язанням різних питань, і відносно вільний вибір робіт дітьми.

11. Дотримуватися стилю роботи вчителя – спільної творчості з учнями. Учитель у роботі з обдарованими дітьми повинен прагнути не стільки до того, щоб передати певну сукупність знань, скільки допомогти учням робити самостійні висновки й відкриття.

12. Проводити роботу з батьками. Батькам повинна надаватися достовірна інформація про їх дітей, їх сильні й слабкі сторони та перспективи розвитку.

13. Формувати коректні відносини між учнями. Установка на лідерство і на змагання не повинна переходити в неадекватну поведінку учнів.

Пріоритетним напрямком роботи педагога є створення системи пошуку та моніторингу розвитку обдарованих учнів, розробка рекомендацій зі створення сприятливих умов навчання й виховання. Можна виділити такі види роботи педагога з обдарованими учнями: діагностика; психолого – педагогічне просвітництво педагогів і батьків, тобто розширення їх уявлень про природу і прояви обдарованості, особливості навчання й виховання обдарованих дітей; створення соціально-психологічних умов для прояву й розвитку обдарованих школярів; надання психолого-педагогічної допомоги обдарованим дітям і їх педагогам у вирішенні проблем; формування в шкільному середовищі певної психологічної установки щодо обдарованості як унікального цілісного стану особистості дитини, великої соціальної цінності, яка потребує виявлення і підтримки, але не повинна використовуватись як засіб забезпечення престижу школи.

Основними шляхами оптимізації педагогічної діяльності з визначення, підтримки та розвитку обдарованості в дітей шкільного віку, на наш погляд, є: використання найсучасніших методів діагностики обдарованості; допомога обдарованим школярам у соціально-психологічній адаптації; організація спеціальних умов для всебічного, цілісного

розвитку обдарованих школярів; надання обдарованим школярам методичної, технологічної допомоги з розвитку різних психічних особливостей і якостей, удосконалення їх здібностей; здійснення психопрофілактичної роботи; підготовка педагогічних кадрів, які б мали практичні навички роботи з даною категорією дітей; інтеграція усіх сил суспільства щодо діагностики, підтримки та розвитку обдарованості в школярів.

Таким чином, на сьогоднішній день навчання і виховання обдарованих дітей ще не набуло пріоритетного рівня.

►► Аспекти психолого-педагогічної характеристики обдарованої дитини:

1. Психофізіологічний аспект: фізичний розвиток; здоров'я; тип нервової системи; рухомість нервових процесів; загальний розумовий розвиток.

2. Пізнавальний аспект: інтелектуальне сприйняття; концентрація уваги; самостійність мислення; узагальненість мислення; швидкість та міцність засвоєння знань; інтелектуально-творчі якості мислення.

3. Мотиваційний аспект: потреба в самоактуалізації; необхідність у творчості; інтелектуальна необхідність; мотив досягнення; потреба в лідерстві.

4. Аспект стосунків: спеціальні здібності; незалежність особистості; вольові якості; комунікативні якості; організаційні якості; якості вихованості.

5. Взаємодія в сім'ї, матеріально-побутові умови.

►► Критерії обдарованості.

Обдарованими можна вважати дітей, якщо вони:

1) часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку;

2) у них чудова пам'ять, яка базується на ранньому мовленні;

3) рано починають класифікувати і диференціювати інформацію, що надходить до них;

4) із задоволенням захоплюються колекціонуванням, при цьому їхня мета – не приведення колекції в ідеальний і досить постійний порядок, а реорганізація, систематизація її на нових підставах;

5) мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники та енциклопедії, придумують нові слова й поняття;

6) можуть займатися кількома справами відразу, наприклад, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них;

7) дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять жодних обмежень своїх досліджень;

8) у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки;

9) можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі, вони буквально «занурюються» в заняття, якщо воно їм цікаве;

10) мають сильно розвинуте почуття гумору;

11) постійно намагаються розв'язувати проблеми, які їм поки не під силу;

12) відзначаються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно;

13) часто роздратовують ровесників звичкою поправляти інших і тим, що вважають себе такими, які завжди мають рацію;

14) їм бракує емоційного балансу, вони часто нетерплячі та поривчасті.

►► Діагностичні етапи обдарованості.

Виявлення обдарованих учнів – досить складна багатоступінчаста процедура. Один із провідних фахівців в цій області Щєбланова О. І. виділяє сім діагностичних етапів.

1. Номінація (назва); імена кандидатів в обдаровані.

2. Виявлення проявів обдарованості в поведінці і різних видах діяльності учня на підставі даних спостережень, рейтингових шкал, відповідей на анкети тощо.

3. Вивчення умов і історії розвитку учня в сім'ї, його інтересів, захоплень, відомостей про сім'ю, про ранній розвиток дитини, про її інтереси та незвичайні здібності за допомогою опитувальників і інтерв'ю.

4. Оцінка учня його однолітками зведення про здібності, що не виявляються в успішності й досягненнях за допомогою опитувальників.

5. Самооцінка здібностей, мотивації, інтересів успіхів за допомогою опитувальників, самозвітів, співбесіди.

6. Оцінка робіт (зокрема й екзаменаційних), досягнень, шкільної успішності.

7. Психологічне тестування: показники інтелектуального (особливості абстрактного і логічного мислення, математичні здібності, технічні здібності, лінгвістичні здібності, пам'ять тощо), творчого й особового розвитку учня за допомогою психодіагностичних тестів [5, с. 49].

Робота з обдарованими дітьми – складний і довготривалий процес. Від її правильної організації багато в чому залежить майбутнє талановитих дітей, їх подальша адаптація в суспільстві. Ми добре усвідомлюємо, що В.О. Сухомлинський у свій час бачив далеко наперед. Усе те про що він говорив писав і застосовував на практиці, відповідає сьогоденню, воно навколо нас, у нашій повсякденній педагогічній лабораторії.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. «Про затвердження Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007 – 2010 роки» Постанова Кабінету Міністрів України № 1016 // Урядовий кур'єр. – 8 серпня. – 2007.

2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1976.

3. В.О. Сухомлинський Народження громадянина / В.О. Сухомлинський. – К., 1979.

4. Сухомлинський В.О. Серце віддане дітям / В.О. Сухомлинський. – К., 1973.

Кукса Л.П. Виявлення обдарованих дітей та робота з ними / Л.П. Кукса // Педагогічна майстерність. – 2011.

УДК 378.147

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГА

Любов ДОРОШЕНКО (с. Йосипівка, Кіровоградська обл.)

У статті розглядаються умови розвитку творчого потенціалу педагога у системі шкільної освіти.

Ключові слова: творчість, потенціал, творчий потенціал, педагогічна творчість.

В статті рассматриваются условия творческого потенциала педагога в системе школьного образования.

Ключевые слова: творчество, потенциал, творческий потенциал, педагогическое творчество.

Постановка проблеми. Актуальність теми набуває особливої значущості в сучасних умовах, коли шкільна освіта характеризується значними змінами в усіх сферах свого процесу. Вдосконалюються освітні стандарти, оновлюються програми, змінюються технології навчання, виховання та розвиток особистості школяра. У зв'язку з цим актуалізується проблема розвитку творчого потенціалу вчителя, який зможе забезпечити якісні зміни в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку творчого потенціалу вчителя

знаходить своє відображення у багатьох працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. На думку В. Сухомлинського, розвиток творчості вчителя певною мірою залежить від якості внутрішшкільного управління [7, с.9-10], а дослідник педагогічної творчості С.Сисоєва акцентує увагу на таких важливих факторах педагогічної творчості, як уміння керувати своїм творчим потенціалом, оперативно приймати рішення, розв'язувати складні педагогічні завдання [6, с.159-160]. Російський вчений М. Поташик розглядає проблему управління